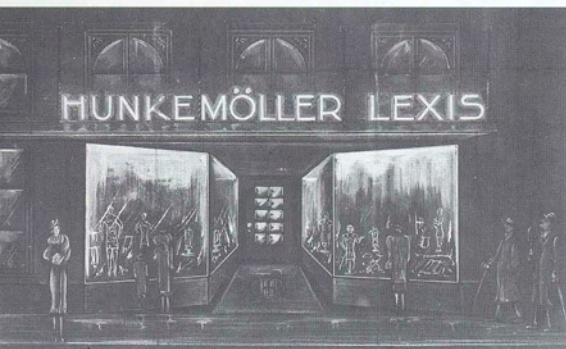

De Bossche Schoonheidscommissie

Ton Kappelhof¹

Al vroeg had 's-Hertogenbosch een uit deskundigen bestaande commissie die waakte over de esthetische kwaliteit van de openbare ruimte of zoals men toen wat plastischer zei: waakte over het stads-schoon. De Bossche Schoonheidscommissie dateert van 1919 en is daarmee waarschijnlijk de oudste in Noord-Brabant. In Breda, toch ook een stad met veel historische monumenten, kwam een dergelijke commissie pas in de jaren zestig tot stand. De directeur Gemeentewerken achtte zichzelf hier competent genoeg om zonder hulp van derden het gemeentebestuur te adviseren. De oudste Schoonheidscommissie ontstond in 1898 in Amsterdam. Hier werd het initiatief genomen door een groep architecten die zich zorgen maakten over bouwplannen voor het Museumplein. Een vroegertje was ook Arnhem: daar werd in 1911 besloten om zo'n commissie in te stellen. Pas in 1927 kwam na een arrest van de Hoge Raad vast te staan dat de Woningwet van 1901 zo kon worden geïnterpreteerd dat een gemeente een commissie voor het welstandstoezicht kon instellen met een verwijzing naar de bepalingen van de wet.² Deze commissies hebben er zeker toe bijgedragen dat monumentale panden minder snel werden aangetast door verbouwingen. Het was toen nog niet mogelijk om historische monumenten wettelijk te beschermen tegen afbraak of verminking. Er was nog geen monumentenwet en nog geen rijksdienst voor de monumentenzorg. In 1903 was het rijk begonnen met de voorlopige lijst van 'monumenten van geschiedenis en kunst'. Het deel over Noord-Brabant verscheen pas in 1931. In 1918 kwam het tot de

oprichting van een rijkscommissie voor de monumentenzorg met de 91-jarige beroemde architect Pierre Cuypers als voorzitter. Nog kort voor het uitbreken van Wereldoorlog II zijn er in Noord-Brabant middeleeuwse parochiekerken afgebroken om plaats te maken voor grotere kerkgebouwen. 's-Hertogenbosch kreeg in 1943 zijn eerste lokale monumentenverordening. Deze werd in 1948 herbevestigd. Pas de eerste Monumentenwet van 1961 maakte het mogelijk objecten te beschermen. De Bossche commissie had tot taak burgemeester en wethouders te adviseren over "het uiterlijk van nieuwe wijken en van nieuwe gebouwen in de andere wijken" en over "de handhaving en de bevordering van het bestaande stadsschoon en de instandhouding van bestaande monumenten en andere bouwwerken".³ De leden van de commissie moesten architect of anders in elk geval kunstzinnig of technisch onderlegd zijn. De architecten mochten niet in 's-Hertogenbosch wonen. B & W wilden zo voorkomen dat architecten hun eigen ontwerpen of dat van een concurrent zouden beoordelen. Deze bepaling was gebruikelijk. De secretaris van de commissie moest een archief bijhouden. Dit is ook gebeurd, maar door wanbeheer is het oudste deel van het archief van de vroegere **Schoonheidscommissie** verloren gegaan. Vermoedelijk is dit in de late jaren zeventig gebeurd. Het Stadsarchief is echter wel in het bezit van een deel van de papieren van architect Piet van Kessel en hierin bevinden zich door hem verzamelde stukken over de activiteiten van de Bossche Schoonheidscommissie. P.H. van Kessel

Rond 1920 waren er al winkeliers die wilden opvallen met een neonreclame. Daarvoor was echter een vergunning nodig en deze werd eerst voorgelegd aan de Commissie Stadsschoon. Bij de aanvraag hoorde meestal een tekening zoals hier voor een winkel van Hunkemöller Lexis.

(Foto: Stadsarchief, naar origineel in archief Commissie Stadsschoon, zonder nummer)

(geboren Wychen 1895 - overleden 's-Hertogenbosch 1970) kwam in 1923 na een opleiding als bouwkundige in tijdelijke dienst bij de gemeente 's-Hertogenbosch. Hij ontwierp onder meer de Koninklijke School voor Kunst, Techniek en Ambacht aan het latere Kapelaan Koopmansplein (nu verbouwd tot appartementen). De loopbaan van Piet van Kessel verliep voorspoedig en werd in 1945 bekroond met de benoeming tot adjunct-directeur van Gemeentewerken. Onmiddellijk na de bevrijding kreeg hij de opdracht om de oorlogsschade aan monumentale gebouwen in 's-Hertogenbosch en omgeving op te nemen. In zijn persoonlijk archief dat ook op het Stadsarchief bewaard wordt bevindt zich een zeer interessant dagboek over wat hij te zien kreeg op zijn inspectie-reizen door het Land van Heusden en Altena. De overigens geringe schade aan de St. Janskerk is daarin ook terug te vinden. In 1946 werd hij door de minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen aangewezen als architect van de St. Jans-kathedraal. Uit hoofde van zijn functie

was Van Kessel lid van de Schoonheidscommissie.

De 5 archiefdozen over de Schoonheidscommissie bevatten vooral objectdossiers met daarin bouwtekeningen van huizen en andere gebouwen. Notulen van de commissie ontbreken, wel komt men zo nu en dan een schriftelijk advies van een der leden tegen. De verzameling objectdossiers is zeker niet volledig. De meeste ontwerpen zijn te situeren in de periode 1920-1940. De commissie beoordeelde zowel verbouwingen als nieuwbouwprojecten maar ook alles wat het straatbeeld zou kunnen ontsieren. Een dossier gaat over het H. Hartmonument dat thans op het Emmaplein staat en uit 1924 dateert. Een ander dossier gaat over de aanleg van wegen en plantsoenen op de Zuidwal en de Spinhuiswal in 1922-1923. In 1953 werd er een prijsvraag uitgeschreven om de provinciale griffie uit te breiden. Daarvoor moest een groot deel van de bebouwing van het Lombardje wijken. Het plan ging niet door en de provincie verhuisde naar een terrein aan de rand van de stad. Over dit omstreden project is in het Stadsarchief veel te vinden. Zelfs neonreclames en uithangborden werden aan de commissie voorgelegd. Als zij te opzichtig waren werden ze afgekeurd. In de dossiers zijn soms fraai gekleurde tekeningen bijgesloten van de middelen die winkeliers wilden gebruiken om op te vallen (zie illustratie). Op de objectdossiers is een inventaris gemaakt. Alle stukken zijn openbaar. ■

Zie ook illustratie op pagina 148.

Noten

1. Met dank aan Ad van Drunen en Hans Willems, afdeling Bouwhistorie, Archeologie en Monumentenzorg (BAM).
2. Zie over de geschiedenis van dit toezicht: M. Beek, *Het aanzien waard* (Deventer 1985).
3. Besluit Gemeenteraad 28 mei 1919. Tijdens deze vergadering werd meteen een reglement vastgesteld waaraan het citaat is ontleend.